

NƏQLİYYAT SEKTORUNUN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDA MÜASİR YERİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanın nəqliyyat sektorunun perspektivləri və müasir inkişafından bəhs edilir. Burada ölkə iqtisadiyyatı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən beynəlxalq nəqliyyat və logistika layihələrinə, məsələn, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, TRASEKA və s. diqqət yetirilir. Məqalədə beynəlxalq nəqliyyat xidmətlərinin təsnifatı ətraflı müzakirə olunur. Müəllif dəniz nəqliyyatı infrastrukturunun inkişafının zəruriliyini vurğulayır. Sonda müəllif tədqiqat mövzusu ilə bağlı öz nəticələrini təqdim edir.

Açar sözlər: nəqliyyat, logistika, dəhlizlər, “İpək yolu” dəhlizi, beynəlxalq layihələr.

Bu gün Azərbaycan dəmir yolu, dəniz, çay, avtomobil, hava və boru kəməri nəqliyyatını özündə birləşdirən güclü nəqliyyat sisteminə malikdir. Bu nəqliyyat növlərinin hər biri xalq təsərrüfatının bütün sahələrinin normal və səmərəli fəaliyyətini təmin edən rabitə vasitələri və vasitələrinin, habelə müxtəlif texniki qurğuların və strukturların məcmusudur. Azərbaycanın İpək Yolunun dirçəlişində iştirakı qloballaşma və modernləşmə proseslərinin maddi ilkin şərtlərindən biri kimi çıxış edir. Avrasiya qitəsindən neft-qaz və yüklərin daşınması, əlbəttə ki, Böyük İpək Yolunun bərpaasını tamamilə reallaşdırır. Biz bu prosesin başlanğıcındayıq və hesab edirəm ki, bu, Avrasiya qitəsi və bütün dünya birliyi üçün ən aktual problemdir. İpək Yolunun dirçəldilməsi proqramının həyata keçirilməsi Mərkəzi Asiya və Qafqazın müstəqil dövlətlərinə Avropa və Dünya iqtisadiyyatına, elm və mədəniyyətinə inteqrasiya etməyə imkan verəcək. Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından fəal istifadə respublikanın nəqliyyat sisteminin inkişafına böyük təkan verdi. Bu baxımdan, müxtəlif boru kəmərlərinin yaradılması üzrə Avropa İttifaqının INOGATE proqramı ortaya çıxdı. İndi Xəzər dənizində - Xəzərin Azərbaycan sektorunda, Qazaxıstanda və Xəzərin digər sektorlarında faktiki olaraq böyük neft və qaz yataqları var. Artıq Qara dənizə Bakı-Novorossiysk və Bakı-Supsa neft kəmərləri çəkilib, uzunluğu 2 min km-dən çox olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin tikintisi proqramı həyata keçirilib. Azərbaycan həm də TRACECA layihəsinin ən fəal iştirakçılarından biridir. Üstəlik, məhz bu layihə çərçivəsində ölkə öz nəqliyyat infrastrukturunun inkişafına və nəqliyyat xidmətlərindən əldə edilən gəlirlərin dəfələrlə artmasına nail olub. Nəqliyyat şirkətləri və təşkilatları müasir beynəlxalq bazarın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biridir. Şirkətin strategiyasından və məqsədlərindən asılı olaraq məhsulun çatdırılması üçün nəqliyyatın seçimi aparılır. Burada istehsalın yeri, müxtəlif nəqliyyat növlərinin texniki-iqtisadi xüsusiyyətləri nəzərə alınır, onlardan rəşional istifadə sahələri müəyyən edilir. Beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı, cəlb olunmuş xarici kapital və xaricdən alınan kreditlər bu vəzifələrin inkişafına yönəldilməlidir. Bütün bunlar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafına, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasına öz töhfəsini verəcəkdir.

Azərbaycanın nəqliyyat şəbəkəsinin üzvi hissələrini dəmir yolları, dəniz və gəmiçilik çay yolları, avtomobil yolları, neft və qazın nəqli üçün boru kəmərləri, hava xətləri şəbəkəsi təşkil edir. Rabitə marşrutlarına əlavə olaraq, nəqliyyatda məhsulların daşınması üçün vasitələr də var - bunlar avtomobillər, lokomotivlər, vaqonlar, gəmilər və digər hərəkət hissələridir. Nəqliyyatın texniki

qurğuları və strukturlarına stansiyalar, depolar, emalatxanalar, təmir zavodları, texniki xidmət obyektləri və s. aiddir. Beynəlxalq nəqliyyat - bir ölkənin rezidentləri tərəfindən digər ölkənin sakinlərinə göstərilən bütün növ nəqliyyat növlərinin (dəniz, boru kəməri, hava, quru, çay və kosmos) xidmətlər sektorunu təşkil edir. Analitik məqsədlər üçün xarici ticarət yüklərinin daşınmasında böyük rol oynayan dəniz nəqliyyatı, insanların ölkələrarası hərəkətində böyük rol oynayan hava nəqliyyatı və digər nəqliyyat növləri fərqləndirilir. Tədiyyə balansının statistikasi cədvəl 1-də göstərilirdi kimi aşağıdakı əsas kateqoriyalar üzrə beynəlxalq daşımaları nəzərə alır. Şirkətin strategiyasından və məqsədlərindən asılı olaraq məhsulların çatdırılması üçün nəqliyyatın seçimi aparılır. Burada istehsalın yeri, müxtəlif nəqliyyat növlərinin texniki-iqtisadi xüsusiyyətləri nəzərə alınır, onlardan rəşional istifadə sahələri müəyyən edilir. Aşağıda nəqliyyat sektoruna cəlb edilmiş investisiyaların istiqamətlərini əks etdirən cədvəl verilmişdir (bax cədvəl 1).

Qeyd edək ki, Azərbaycan öz ərazisi ilə daşımaları tək cə dəmir yolu ilə həyata keçirmək niyyətində deyil. Belə ki, Bakı-Gəncə avtomobil yolunun A sinfinə (avtomobil yolu) gətirilməsi üzrə işlər artıq başa çatıb, eləcə də Gəncə-Gürcüstan sərhədi hissəsində işlərin başa çatdırılması planlaşdırılır. Nəzərə alsaq ki, Gürcüstan Tbilisi-Azərbaycan sərhədi yolunun tikintisi başa çatana kimi, Bakı ilə Batumi arasında birbaşa avtomobil yolu faktiki olaraq hazır olacaq [1]. Azərbaycan hökumətinin respublikanın nəqliyyat qovşağına çevrilməsi istiqamətində gördüyü digər mühüm istiqamət Ələt kəndində yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Limanının tikintisidir. Yeni liman Bakıdan 65 km aralıda yerləşir, 400 hektar ərazini əhatə edir və hazırda 10 milyon ton yük və 40 min konteyner qəbul etmək gücündədir. Tikinti başa çatdıqdan sonra limanın buraxılış qabiliyyəti 25 milyon ton yük və 1 milyon konteynerə yüksələcək. Liman rəşmi olaraq 2018-ci il mayın 14-də açılıb. O, Avropanı Mərkəzi Asiya və Çinlə birləşdirən Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin, həmçinin Şimal - Cənub nəqliyyat marşrutunun əsas nöqtəsi olduğunu iddia edir.

Cədvəl 1

Beynəlxalq nəqliyyat xidmətlərinin təsnifatı

Əməliyyatlar	Daxildir	İstisna edir
Sərnişin daşınması	Xidmətlər. Qeyri-rezidentlərin (ixrac/kredit) daşınması ilə bağlı rezidentlər və rezidentlərin qeyri-rezident daş daşımaları (import /debet)	Qeyri-rezidentlərin öz ölkəsi daxilində rezident nəqliyyat şirkətləri tərəfindən daşınması (səyahətlərə daxildir)
Yük daşıyıcısı arabalar	İxrac edilmiş (kredit) və ya idxal edilmiş (debet) malların daşıyıcının bortuna yükləndikdən sonra təyinat yerinə çatdırılanadək çatdırılması üzrə bütün xidmətlər: yükləmə/boşaltma xidmətləri, daşıyıcı tərəfindən təmin edildikdə	Yükləmə/boşaltma. daşıyıcı tərəfindən həyata keçirilmədikdə (ticarət balansına daxil edilir)
Ekipajla bir daşıyıcı icarəyə götürmək	Rezident tərəfindən qeyri-rezidentə (ixrac/kredit) və qeyri-rezident tərəfindən rezidentə (idxal/debet) gəmilərin icarəsi üzrə xidmətlər. təyyarələr. malları və ya sərnişinləri daşımaq üçün məhdud müddətə ekipajı olan nəqliyyat vasitələri	Ekipajsız daşıyıcının icarəsi (digər biznes xidmətlərinə daxildir): maliyyə lizinqi
Təminat və köməkçi xidmətlər	Limanlarda göstərilən xidmətlər: yüklərin daşınması (konteynerlərin yüklənməsi/boşaldılması). saxlama, qablaşdırma/açma. naviqasiya, yerləşdirmə, yedəkləmə, texniki qulluq və nəqliyyat avadanlığının yuyulması: komissiyalar və agentlik haqları	Qeyri-rezident daşıyıcı tərəfindən limanda alınmış mallar. nəqliyyat avadanlıqlarının təmiri (ticarət balansına daxildir): dəmir yollarının, körpülərin və hava limanlarının təmiri (tikinti xidmətlərinə daxildir)

Mənbə: müəllif tərəfindən tərtib edilmiş cədvəl.

Azərbaycanın dəniz imkanlarından danışarkən, azad ticarət zonasına (STA) daxil olan Ələt kəndində yeni beynəlxalq dəniz limanının tikintisinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. 2010-cu ilin oktyabrında Brüsseldə keçirilən TRACECA investisiya forumunda Ələt kəndində beynəlxalq logistika mərkəzinin (BEM) layihəsi təqdim olunub. Layihə bəzi maliyyə institutlarının və özəl sektor nümayəndələrinin marağına səbəb olub. Ələtdə yerləşən yeni Beynəlxalq Logistika Mərkəzi (BEM) Azərbaycan vasitəsilə beynəlxalq multimodal daşımalarda və Avro-Asiya təchizat zəncirində əsas rol oynayacaq. Dəmir yolu infrastrukturu yenilənir. Azərbaycan Xəzər dənizində ən böyük donanmaya malikdir. Azərbaycan liderliyini gücləndirir. Mövcud gəmiqayırma zavodunun istifadəyə verilməsi xaricdən gəmi almaqdan imtina etməyə imkan verəcək. [2] Ələt İKM bir neçə komponenti təmin edir, o cümlədən: dayanacağı olan yük maşını limanı; gömrük xidmətləri və gömrük anbarının sahəsi; konteyner terminalı və konteyner xidmət mərkəzi; malların saxlanması üçün ümumi və temperatur otaqları olan anbar kompleksi; Azad ticarət zonası. Bununla belə, “Ələt” MMC-yə anbar xidmətləri təklif edən regional logistika mərkəzi kimi baxmaq vacibdir. Ələtdəki yeni limanın uğuru yeni liman çərçivəsində azad iqtisadi zonanın inkişafı üçün seçilən konseptual modeldən asılı olacaq. Fikrimizcə, MMC-nin fəaliyyət konsepsiyası onun fəaliyyətinin integrasiya olunmuş və çevik modelinə əsaslanmalı, təkcə multimodal tranzit logistika mərkəzi kimi xidmət etməməli, həm də Mərkəzi Avrasiyada əsas konsolidasiya və paylanma mərkəzi olmalıdır. Əlavə logistika xidmətlərinin geniş spektri, başqa sözlə, “Ələt” MMC təchizat zəncirində vahid qovşaq olmaqdansa, Cənubi Qafqaz, Mərkəzi Asiya, İran, Cənubi Rusiya və Türkiyə bazarlarına xidmət göstərən regionun əsas qovşağına çevrilməyə çalışmalıdır. “Ələt” MMC həmçinin digər Xəzər limanları ilə dəniz əlaqələrinin qurulmasına kömək edəcək, Gürcüstan, İran, Türkiyə, Rusiya və Cənub-Şərqi Avropaya sürətli və rəqabətədavamlı intermodal marşrutlar və dəmir yolu nəqliyyatı xidmətləri təklif edə biləcək, habelə Bakı Beynəlxalq Hava Limanı beynəlxalq hava nəqliyyatı bazarına qoşula biləcək [3].

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan regionun ən böyük nəqliyyat mərkəzinə çevrilməyə çalışır.
URL: <https://az.sputniknews.ru/economy/20181123/418053138/> (giriş tarixi 22.01.2019).
2. Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan, Ukraynada logistik proseslər və dəniz marşrutları II. “LOGMOS” baş plan layihəsi
3. <https://www.trend.az/business/economy/2705175.html>

Зия Бабир оглы Агаев
Докторант Бакинского Евразийского Университета
Email: ziya.aghayev@gmail.com

Современное место транспортного сектора в экономике Азербайджана

Резюме

В статье говорится о перспективах и современном развитии транспортного сектора Азербайджана. Здесь уделяется особое внимание таким значимым для экономики страны международным транспортным и логистическим проектам как нефтепровод “Баку-Тбилиси –Джейхан”, железная дорога “Баку-Тбилиси-Карс”, TRACECA и т.д. В статье подробно рассматривается классификация международных транспортных услуг. Автором подчеркивается необходимость развития инфраструктуры морского транспорта. В заключении автор приводит свои выводы по теме исследования.

Ключевые слова: транспорт, логистика, коридоры, коридор “Шелковый путь”, международные проекты.

Ziya Babir Agayev
Doctoral student at Baku Eurasian University
Email: ziya.aghayev@gmail.com

The modern place of the transport sector in the economy of Azerbaijan

Summary

The article talks about the prospects and modern development of the transport sector of Azerbaijan. Here, special attention is paid to international transport and logistics projects that are significant for the country's economy, such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline, the Baku-Tbilisi-Kars railway, TRACECA, etc. The article discusses in detail the classification of international transport services. The author emphasizes the need to develop maritime transport infrastructure. In conclusion, the author provides his conclusions on the research topic.

Key words: transport, logistics, corridors, “The Silk Road” corridor, international projects.